

ІНОВАЦІЙНА СКЛАДОВА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

У статті проаналізовані основні складові інноваційного потенціалу економіки України, наголошено на його «сильних» та «слабких» сторонах. Зазначено, що реформування економіки України, підвищення її конкурентоспроможності неможливі без розбудови сфери охорони промислової власності, яка характеризується слабкістю інституційного середовища та ринкової інфраструктури, низьким рівнем захисту прав інтелектуальної власності. Також, вказані основні недоліки інноваційної політики держави в Україні та запропоновані можливі шляхи їх вирішення.

Ключові слова: *інноваційний потенціал, інноваційна політика, інтелектуальна власність, конкурентоспроможність.*

The main components of the innovation potential of the Ukraine's economy, stressing its "strong" and "weak" sides have been analyzed in the article. It has been noted that the process of reforming and enhancing the competitiveness of Ukraine's economy, is impossible without the development of industrial property, which is characterized by an obscure institutional environment and market infrastructure, weak IPR protection. In addition, the major shortcomings of innovation policy in Ukraine has been outlined and possible solutions offered.

Keywords: *innovation capacity, innovation policy, intellectual property, competitiveness.*

¹ Кандидат економічних наук, доцент кафедри економічної теорії та конкурентної політики Київського національного торговельно-економічного університету

В статье проанализированы основные составляющие инновационного потенциала экономики Украины, отмечена его «сильные» и «слабые» стороны. Указано, что реформирование экономики Украины, повышение ее конкурентоспособности невозможны без развития сферы охраны промышленной собственности, которая характеризуется слабостью институциональной среды и рыночной инфраструктуры, низким уровнем защиты прав интеллектуальной собственности. Также, указаны основные недостатки инновационной политики государства в Украине и предложены возможные пути их решения.

Ключевые слова: *инновационный потенциал, инновационная политика, интеллектуальная собственность, конкурентоспособность.*

Поставка проблеми. Як підтверджує практика, розробка та впровадження інновацій є дієвим механізмом виходу з кризи. Адже, за допомогою нововведень на виробництві можна підвищити ефективність праці, зменшити ресурсозатратність виробництва та, взагалі, одна вдала інновація здатна забезпечити поживлення на цілому сегменті ринку. Тому, підтримка та створення необхідних умов для стимулювання інноваційних підприємств, використання світового досвіду побудови ефективної національної інноваційної системи, щоб об'єднувала підприємницький сектор економіки та науку, побудова ефективної системи мотивації інноваційної діяльності, на думку автора, є необхідними складовими розбудови конкурентної економіки України у посткризовий період. Саме це і підтверджує актуальність обраної теми дослідження.

Метою статті є встановлення основних складових інноваційного потенціалу економіки України, проблем їх ефективного використання заради підвищення конкурентоспроможності національної економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню інноваційних складових економічного розвитку присвячені праці таких вчених: Г.О. Андрощук, Ю.М. Бажал, А.С. Гальчинський, М.В. Гаман, В.М. Геєць,

В. П. Семиноженко, Л.І. Федулова [1-5] та інші. Все ж багато питань залишаються не вирішеними, потребує подальшого дослідження та удосконалення податкове стимулювання та управління інноваційною діяльністю для забезпечення зростання економіки України.

Основні результати дослідження. Приклад економічно розвинутих країн (США, Японії, країн Європейського союзу), які досягли значних результатів у побудові інноваційної економіки, засвідчує, що саме зважена державна інноваційна політика забезпечує стійкий розвиток економіки, адже державна підтримка інноваційного сектору є вкрай важливою через ризик, що неминує виникає у процесі інноваційної діяльності.

Як влучно зазначають вітчизняні науковці, в умовах зростання глобальної невизначеності стійкий розвиток може здійснюватися тільки в тому випадку, коли він спирається на конкурентоспроможну економіку, що включає в себе національний виробничий комплекс, органічно інтегрований у світовий та регіональний поділ праці і здатний забезпечити економічну безпеку країни, розвинений внутрішній ринок, збалансовану соціальну структуру і ефективну політичну систему [2, с.9].

За оцінками, сучасне економічне зростання характеризується визначальним значенням науково-технічного і технологічного прогресу та інтелектуалізацією основних факторів виробництва. Внесок інноваційної складової в приріст ВВП розвинених країн збільшився: у США з 31,0% у 1980-ті роки до 34,6% на початку нового століття, у Японії відповідно з 30,6% до 42,3%, у Європі з 45,5 до 50,0% [2]. Саме тому, на сучасному етапі розвитку – утвердження постіндустріального суспільства – необхідною складовою національної конкурентоспроможності є розробка та використання продуктів інноваційної діяльності у виробництві.

Об'єктивним індикатором успішності інноваційної політики країн світу можна вважати Глобальний індекс інновацій (Global Innovation Index), який з 2007 р. публікується щорічно. Останній звіт за 2014 GII-2014 опублікований у співавторстві з Корнельським університетом і бізнес-школою INSEAD [9] дає

можливість провести міжнародні порівняння у площині інноваційної успішності країн за різними групами доходів на єдиній методичній основі.

GII-2014 розраховується як середнє з двох субіндексів. Субіндекс інноваційних витрат (Input Subindex) будується на даних національних економік, які відображають широкий спектр інноваційної діяльності: (1) інституції, (2) людський капітал і дослідження, (3) інфраструктура, (4) розвиненість ринку і (5) розвиненість бізнесу. Другий субіндекс (Output Subindex) відображає фактичні результати інновацій: (6) вихід (результативність) знань і технологій та (7) вихід творчого потенціалу. Коефіцієнт ефективності інновацій визначається як відношення субіндексу витрат до субіндексу результатів.

Україна посіла 63-є місце у рейтингу GII-2014 (піднявшись на 8 позицій порівняно з минулим роком) і є одним із лідерів у групі країн із доходами нижчими за середні (за класифікацією Світового банку). Україна зайняла 44-є місце за субіндексом витрат, 88-є місце за субіндексом результатів та 14-є місце серед 143 країн за ефективністю інновацій (табл. 1).

Таблиця 1.

Позиції окремих країн у рейтингах Глобального індексу інновацій, 2014р.

[9]

Країна	Бали	(0-100)	Ранг	Дохід	Ранг	Регіон	Ранг	Ефективність
Швейцарія	64.78	1	HI	1	EUR	1	0.95	6
Великобританія	62.37	2	HI	2	EUR	2	0.83	29
Швеція	62.29	3	HI	3	EUR	3	0.85	22
Фінляндія	60.67	4	HI	4	EUR	4	0.80	41
Нідерланди	60.59	5	HI	5	EUR	5	0.91	12
США	60.09	6	HI	6	NAC	1	0.77	57
Сінгапур	59.24	7	HI	7	SEAO	1	0.61	110
Данія	57.52	8	HI	8	EUR	6	0.76	61
Люксембург	56.86	9	HI	9	EUR	7	0.93	9
Гонконг (Китай)	56.82	10	HI	10	SEAO	2	0.66	99
Бельгія	51.69	23	HI	23	EUR	14	0.78	55
Естонія	51.54	24	HI	24	EUR	15	0.81	34
Чехія	50.22	26	HI	26	EUR	17	0.87	18
Словенія	47.23	28	HI	28	EUR	19	0.78	53
Угорщина	44.61	35	UM	3	EUR	23	0.90	15
Литва	41.00	39	HI	36	EUR	25	0.68	89
Молдова	40.74	43	LM	1	EUR	27	1.07	1

Болгарія	40.74	44	UM	5	EUR	28	0.84	25
Польща	40.64	45	HI	39	EUR	29	0.72	76
Російська Федерація	39.14	49	HI	42	EUR	30	0.79	49
Румунія	38.08	55	UM	11	EUR	32	0.84	24
Білорусь	37.10	58	UM	13	EUR	33	0.83	27
<i>Україна</i>	36.26	63	LM	3	EUR	36	0.90	14
Вірменія	36.06	65	LM	4	NAWA	9	0.83	28
Грузія	34.53	74	LM	6	NAWA	11	0.68	90
Казахстан	32.75	79	UM	25	CSA	2	0.59	118
Азербайджан	29.60	101	UM	32	NAWA	17	0.58	120
Узбекистан	25.20	128	LM	30	CSA	7	0.61	108
Таджикистан	23.73	137	LI	19	CSA	11	0.45	138

Примітка: HI — високий дохід; UM — дохід вищий за середній; LM - дохід нижчий за середній; LI — низький дохід.

Слід також зауважити, що Україна у рейтингу ГІІ-2014 поступається Молдові (43-е місце), Російській Федерації (49-е місце), Білорусії (58-е місце) проте випередила інші республіки СНД.

Проаналізувавши дані за групами показників, можна побачити сильні та слабкі сторони розвитку інноваційної сфери України. Так, достатньо високими є позиції України за групою показників «Людський капітал та дослідження» (45-е місце серед 143 країн), «Знання та технології, випуск» (32-е місце), які за більшістю складових пов'язані зі сферою інтелектуальної власності. Водночас, проблеми інноваційного розвитку наочно демонструють низькі позиції України в групі показників «Інститути» (103-е місце), «Інфраструктура» (107-е місце), «Розвиненість ринку» (82-е місце), «Розвиненість бізнесу» (90-е місце).

Проаналізуємо більш детально кожну з цих складових, що дасть змогу оцінити наявний потенціал для інноваційного розвитку та визначити основні напрями подальших реформ. Так, згідно з рейтингами за групою показників «Інститути» потребує реформування «Бізнес-середовище» (122-е місце у 2013 р.), передусім процедура банкрутства (136-е місце) та сплати податків (119-е місце). Необхідно вжити заходів щодо змін у регуляторному середовищі (90-е місце), зокрема, щодо верховенства права (112-е місце), а також щодо дієвості влади (115-е місце).

Відповідно до рейтингів за групою показників «Людський капітал та дослідження» Україна займає достатньо високе місце в світі (45-е) та має значний потенціал у сфері вищої освіти (Україна входить у тридцятку країн за витратами освіти та 11 місце за кількістю осіб, що мають вищу освіту) і тенденцію до покращення ситуації в науково-дослідній сфері, в тому числі щодо вкладень у НДДКР.

За групою показників «Інфраструктура» позиції України є значно нижчими, ніж в середньому по Європі. Потребують змін механізми регулювання в екологічній сфері, сфері капіталовкладень, урядових послуг он-лайн.

Україна має невисокі позиції за групою показників «Розвиненість ринку», проте спостерігається позитивна тенденція у доступі до кредитів – (13-е місце), інвестування й захисту інвесторів, конкурентне середовище потребують реформ.

Значний інноваційний потенціал України визначається позиціями України в світі за групою показників "Знання та технології, випуск": "Створення знань" - 15-е; "Кількість дозволів (патентів) на корисні моделі / млрд ВВП за ПКС" - перше місце в світі; "Кількість патентів резидентів / млрд ВВП за ПКС (паритетом купівельної спроможності)" - 15-е; "Темп зростання ВВП на працюючого, %" – 21-е місце.

Показники групи "Креативний випуск" мають значне розшарування - якщо в сфері реєстрації торгових марок Україна посідає двадцяте місце, то в сфері створення креативних нематеріальних активів та ІКТ організаційних моделей – сто двадцяте.

Проведений аналіз дає змогу дійти до висновку, що реформування економіки України, підвищення її конкурентоспроможності неможливі без розбудови сфери охорони промислової власності, яка характеризується слабкістю інституційного середовища та ринкової інфраструктури, низьким рівнем захисту прав інтелектуальної власності. Тим не менше, економіка України має значний інноваційний потенціал, а саме: традиційно у сфері

витрат на освіту, як результат загальна освіченість населення, кількість зареєстрованих патентів, кількість профінансованих науково-дослідних програм за-за кордону. Задля того, аби цей інноваційний потенціал можливо було перетворити в інноваційний ріст вкрай необхідною є ефективна національна економічна стратегія і стратегія розвитку, що б чітко окреслювала мету – побудову інноваційної економіки, засоби досягнення цієї мети, і що, найважливіше ресурси для її забезпечення.

Загальновідомо, що лише та країна, що має розвинену систему захисту інтелектуальної власності здатна генерувати та трансформувати продукти інтелектуальної діяльності, а саме, об'єкти права промислової власності на матеріальні блага, що збільшують національне багатство та слугують основою соціально-економічного розвитку країни. Проте, існування лише самої інтелектуальної власності не достатньо, оскільки, по-перше, повинен бути дієвий механізм її захисту та, по-друге, ефективний механізм її використання, що б спирався на національну політику та стратегію інноваційного розвитку. Тобто, задля реалізації свого інноваційного потенціалу та підвищення конкурентоспроможності національної економіки політика держави в сфері інтелектуальної власності, у тому числі промислової, повинна бути невід'ємною складовою інноваційної політики.

Задля реалізації свого конкурентного потенціалу Україні вкрай важливо посилити рівень інноваційності національної промисловості. Проте, саме у цій сфері існує багато проблем, адже в Україні фактично відсутня складова податкового стимулювання інноваційних промислових підприємств. Дію Закону України «Про інноваційну діяльність», а саме статей, що передбачали податкові пільги було скасовано. Законодавчо надаються пільги лише державним науково-дослідним центрам, університетам та підприємствам у сфері літакобудування, залишаючи без уваги промисловий сектор економіки.

Показовим є той факт, що незважаючи на рішення, які приймалися з метою вдосконалення фінансування інноваційного розвитку країни, жодного бюджетного року не було виконано встановлену статтею 34 «Бюджетне

фінансування наукової і науково-технічної діяльності» Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» норму щодо забезпечення державою бюджетного фінансування наукової і науково-технічної діяльності (крім видатків на оборону) у розмірі не менше ніж 1,7% валового внутрішнього продукту України та надання видаткам на ці цілі статусу захищених статей видатків Державного бюджету України. Станом на 2013 рік питома вага загального обсягу витрат у ВВП становила 0,77%, у т. ч. за рахунок коштів державного бюджету – 0,33%. [7, с.33]. При цьому, за даними Євростату, у 2012р. середній рівень обсягу витрат на наукові дослідження та розробки країн ЄС-27 у ВВП становив 2,06%.

На сьогоднішній день, в Україні із загальної кількості промислових підприємств лише 16,8 % впроваджували інновації у виробництво за даними державного комітету статистики України, тоді як у країнах ЄС цей показник складає в середньому 50%, проте можна спостерігати стабільну тенденцію до зростання частки інноваційних підприємств починаючи з 2006 року (рис.1.).

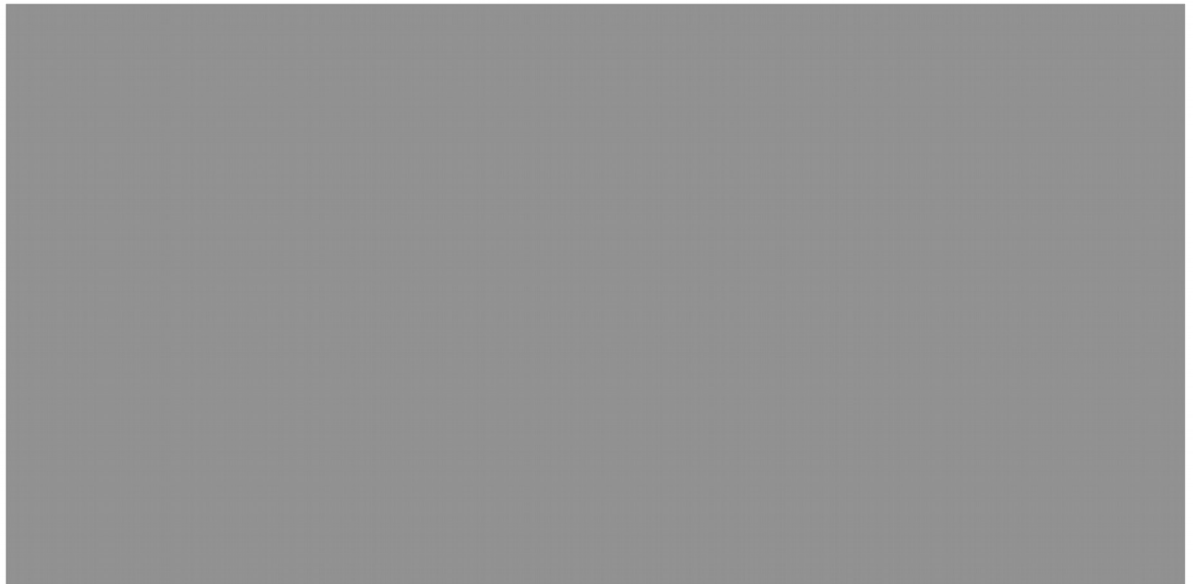

Рис. 1. Підприємства, що впроваджували інновації, у відсотках до загальної кількості промислових підприємств [6, с.194; 7.]

Можна виокремити причини такої низької інноваційної активності промислових підприємств в економіці України:

1) недостатній рівень конкуренції. Дослідження показують, що на тих підприємствах, які змушені конкурувати з імпортом, і на тих, які працюють на зарубіжних ринках, рівень інноваційної активності значно вищий. Тому першочерговим завданням держави повинно стати демонополізація ринку для подолання технологічного відставання суб'єктів ринку;

2) домінування у структурі економіки сировинних галузей, які менш схильні до розробки та впровадження інновацій;

3) непрямі методи регулювання, які не стимулюють промислові підприємства до активного впровадження інновацій. Сьогодні в Україні відсутні «працюючі» закони, щоб встановлювали податкові пільги чи податкові кредити для підприємств, що впроваджують інновації.

Висновки. Україна має значний інноваційний потенціал, що можливо реалізувати провівши реформи у сфері охорони промислової власності України, яка характеризується нерозвиненістю ринкової інфраструктури та інституцій, низьким рівнем захисту прав власності, що підтверджують дані Глобального індексу інновацій.

Сьогодні, не дивлячись на проголошений владою курс на побудову інноваційної економіки, ще не сформовано науково обґрунтованої інноваційної політики, яка враховувала б зарубіжний досвід формування інноваційних систем і водночас була б придатною до української дійсності.

По суті, в Україні загалом відсутня системна інноваційна політика, адже зараз бюджетні кошти на наукові розробки та підтримку інноваційної діяльності розпорозуються у бюрократичних структурах, що не націлені на отримання кінцевого результату, бюджетне фінансування науки не достатнє, та загалом відсутній ефективний механізм мотивації промислових підприємств використовувати інноваційні розробки у виробництві.

Основні недоліки інноваційної політики держави в Україні є такі:

1) недосконалість законодавства щодо державної підтримки науково-технологічної та інноваційної діяльності;

2) недостатнє бюджетне фінансування науково-технічної та інноваційної діяльності.

3) нерозвиненість інноваційної інфраструктури (бізнес-інкубаторів, технопарків, технополісів, тощо);

4) несприятливе середовище для залучення іноземного капіталу у сферу високотехнологічного виробництва;

5) структурна деформованість промисловості на користь виробництв низького технологічного укладу та високий ступінь зношеності основних фондів промислових підприємств (у середньому 65-70%);

6) слабкий рівень участі національних виробників високотехнологічної продукції у міжнародному технологічному обміні;

7) недосконала система захисту прав інтелектуальної власності.

У таких умовах необхідним є створення ефективного механізму комерційно-ринкової взаємодії наукової, інноваційної та виробничої складових національної економіки. Потрібно створити ефективний мотиваційний регулятор, який би спрямовував ринкову поведінку суб'єктів підприємницької діяльності з моменту виникнення ідеї до її комерційної реалізації. При цьому важливою проблемою є захист прав інтелектуальної власності, саме через що, українські наукові розробки й не знаходять своєї практичної реалізації.

Список використаних джерел:

1. Геєць В.М. Економіка і суспільство: непізнані грані взаємовпливу (роздуми над прочитаним) / В. Геєць, А. Гриценко // Економіка України . - 2012. - № 3. - С. 4-24.

2. Новий курс: реформи в Україні 2010-2015. Національна доповідь / за заг. ред. В.М.Гейця. – К. : НВЦ НБУВ, 2010. – 232 с.

3. Інноваційна модель розвитку економіки України в умовах глобалізації: монографія / О. І. Дацій, М. В. Гаман, Н. В. Дацій. - Донецьк : Юго-Восток, 2010. - 368 с.

4. Семиноженко В.П. Чи можливий в Україні інноваційний стрибок? [Електронний ресурс] / В.П. Семиноженко // «Дзеркало тижня. Україна».- №17.- 17 травня 2013. Режим доступу: <http://gazeta.dt.ua/science/chi-mozhliiviy-v-ukrayini-innovaciyniy-stribok-.html>.

5. Технологічний імператив стратегії соціально-економічного розвитку України: монографія / Л. І. Федулова, Ю. М. Бажал, В. Л. Осецький, О. Ф. Михайленко, С. В. Захарін, І. А. Шовкун, В. К. Хаустов, Г. О. Андрощук, Ю. А. Радченко, І. Г. Яненко; НАН України, Ін-т економіки та прогнозування. - К., 2011. - 655 с.

6. Наукова і інноваційна діяльність в Україні: Статистичний збірник. – К.: Держкомстат України, 2013.- 287с.;

7. Наукова і інноваційна діяльність в Україні: Статистичний збірник. – К.: Держкомстат України, 2014.- 314с.;

8. Рейтинг інноваційності країн ЄС – Innovation Union Scoreboard 2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/enterprise/policies/innovation/files/ius-2013_en.pdf

9. The Global Innovation Index 2014 [Електронний ресурс] / INSEAD and WIPO 2013. – 400 p. – Режим доступу: <http://www.globalinnovationindex.org>